

Zeitschrift: Annalas da la Societad Retorumantscha
Herausgeber: Societad Retorumantscha
Band: 59 (1945)

Artikel: Il rumauntsch da Bravuogn
Autor: Cloetta, G. G.
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-214414>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 12.08.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Il rumauntsch da Bravuogn

da G. G. Cloetta.

Avaunt bod 30 ans am quintaiva mia bun' anda Nana, sch'eau la pudaiva ir a chatter üna vout' u l'otra, cun üna tschert' importanza, cu cha'l giuven student Martin Lutta da Zuoz eira sto bain bger a tramegl tar ella, na forsa per fer l'amur, Dieu perchüra! cha perque füss 'la steda memma veglia, na, el eira vi da sieu stüdi sur dal dialect da Bravuogn, e cò savaiva l'anda Nana prester buns servezzans. Il früt da quaists stüdis reunit Lutta alura in sia dissertazion «Der Dialekt von Bergün», chi füt publicheda dal 1923 pür zieva sia mort prematura, e chi dvantet ün grandius e dürabel monumaint da la lingua da mia mamma. Seguond el ais quaist dialect la centrela dals dialects rumauntschs grischuns, il ladin, il sub- e'l sursilvan. Ch'el muossa üna basa suotsilvana cun üna vetta pü nouva engiadinaisa. Intaunt craja il filolog E. Gamillscheg da Hall-Tirol, chi recensescha l'ouvrä da Lutta, cha'l bergunziner saja püchöntsch da caracteriser scu ün dialect ladin occidental. A varon prubabel tuots duos radschun. La basa subsilvana derivaro dal temp aunz la refuorma, i'l quêt Bravuogn eira aucha oriento püchöntsch in oura cu vers l'Engiadina. Da que daun prova aucha bain numerus rests aint il dialect, scu per ex. igl glas, der adaz (attenziun) e taunts oters. Ma il pü bain illustrescha quaist fat il nom Cloetta, chi gniva scrit quella vouta Clauet. In ün documaint dal 1537 figüran ün Peter Clauet ed ün Jan digl Clauet, ed aint il «Cudesch da Estems» da Tumesch Zeuth dal 1562 vain scrit quel nom fin al cumanzamaint dal 17evel tschientiner Clauet, Clawett, Claetta, Claut e be darer Cloetta, zieva però bod adüna be Cloetta. Per chi chi so que nun aise pü üngün dubi, cha il nom dal terziel da las acras da Chaclauet aintasom Tuors, be sper Chamarchet, deriva dals Clauets. Cunter la tendenza dal temp pü rezaint stögl eau perque protester, sainz' esser filolog, la quela ho fat landrour,

sün cartulinas illustredas ed in documaints scrits, scu statüts etc., ün Chaclavuot, chosa chi ho mno ad errur svess noss filologs. Cu cha quel «v» s'ho gnievo aint, e cu cha quel «e» ais dvanto «o», as so fich bain declarer, a sun cò diversas analogias, per ex. avuonda per auenda, travuonder per trauender, Bravuogn per Brauegn ed u. i. Il nom Bravuogn nu's po oramai müder pü, uschè reacziunari nu's po esser. Sajans cuntaints, ch'el ais uossa darcho restabilieu ed arcugnuschieu ufficielmaing scu nom rumauntsch per vschinauncha rumauntscha. Però Chaclauet dess rester Chaclauet, culs Clavuots da Zernez nun ho el dachefer ünguotta.

Cha'l stimo lectur vöglia s-chüser quist' extempora, chi nu voul esser dafatta brich ün urer pro domo, ma ais bgeranzi la megl dra illu-straziun per il svilup dal dialect da Bravuogn i'ls ultims 300 ans. Dal temp da la refuorma davent as ho quaist ultim oriento adüna pü vers l'Engiadin' ota. La cuolpa principela sun stos sainza dubi ils bgers ravarendas our d'Engiadina, chi haun predgio a Bravuogn, scu sun Duri Champell 1577, Gioannes Chönz-Bisaz da Zuoz, Gioannes Planta da Samedan, Balthasar Toutsch da Zernez 1579—1581, Anton Fabrizius da Guarda 1629—1638, Peder Justus Andeer da Guarda 1848—1867, Jon U. Conradin da Sent 1867—1874, alura principelmaing ils 5 rapresentants da la famiglia Juvalta da Zuoz, chi haun predgio traunter ils 1638 e 1913 in tuot 188 ans. Al prüm da quels, Peder Juvalta 1638—1680, ho la vsch이나uncha regalo il vschinedi, segn ch'el avaiva fat in tuots reguards buns servezzans. Traunteraint sun lura stos natürelmaing eir rava-rendas bergunziners, Tumesch Zeuth u Dschieut, il refurmatur dal lö, 1581—1613, sieu figl Peder Zeuth 1613—1629, Clo Janett 1680—1738, Christoffel Brunett 1738—1740, Elias Cloetta insem-bel cun Chr. Brunett, Giachen C. Cloetta 1777—1794, per discuorrer be da que, chi ais sto fin al cumanzamaint dal 20evel tschientiner. Uschè s'ho furmo zieva la refuorma quel rumauntsch, chi as chatt a in tuottas scrittüras daspö quel temp, ch'ün ho cumanzo eir a Bravuogn a scriver in «arumauntsch», que chi ais seguieu pür ziev' il cumanzamaint dal 17evel tschientiner, que chi's muossa per ex. our dal «Cudesch da convenziuns», üna racolta e copcha da var 66 cun-vegnas da diversa natüra, chi eiran quella vouta aint il archiv da vschinauncha, translatand las bgeras our dal tudas-ch, otras dal latin ed otras chi eiran originelmaing rumauntschas, tres Petrus a

Juvalta, quella vouta nuder public e pü tard landamma (e na rava-renda, scu ch'ea scrivet erroneamaing in mieu referat davart il dialect da Bravuogn dal 1932, il confundant cun Peder Juvalta, chi ais sto dal 1638 fin 1680 ravarenda a Bravuogn e chi saro sto sieu bap), e que dal 1719, agiundschand eir ils statüts criminels dal 1614.

Scu muostras da que chi ais dit survart, agiundschains als documaints aint illas Annalas 2. anneda, suot Filisur (da l'an 1390 e l'an 1537) e 5. anneda, suot Casti (1710) auch' ün pêr oters documaints, cuntgnieus aint il manzuno «Cudesch d'Estems» da Tumesch Zeuth dal 1562—1669, chi cuntegna eir divers protocols dal 1650 fin 1722. Alura seguan la cronica Gregori cul rumauntsch dal 19evel tschientiner e la cronica M. C-G. our dal 20evel secul cun sieu rumauntsch già bel e bain engiadino. La fin fo alura üna collecziun da poesia orela i'l dialect dad hoz.

Protocoll Anno 1660 Adj 11 9bris.

Siondt compari ilg Illm Sigr. Guvernadur Johanes Plantta Sco era S. Mastrell Jan Gess Martin avaunt nossa H: Visna: da Bravong gevischondt cia ilg sup/ bieda dilg sup/ S. M. Jan Gess cun nom Baltisar Schialckett venga cuntschi p/ vschin siondt chia el dariva da tschep vegl da Bravong: Eis uscheia da nossa H: vis-nauncha cuntschi vsching cun patz ed cundiziuns chia el p/ talgias manchianttedas da gnir ancunter ed paier a nossa H: vischnaungia cun 40 corunas.

Ais er taglio in estem taunt sco R. 500

(suottascrit) Marcket Pol Clo.

Protocoll Anno 1677 dj 20 8bris.

Ais cumpari avaunt la noassa vischnauchia u e vero avaunt noass S/ Mastrel Steffan a Jochberg da quel temp mastrel da la tearra sco eir avaunt ilg seis Ho Drett, insemel cun C. Jost Schalket ed C. Jacob Zieutt da que temp cuvis da la noassa Ha. visch. da Bravuong. Sco dit ais cumpera C. Peidar Clo Caspar ilg vöelg sco eir C. Jacob Brün in noma da la vischnauchia da Latsch quintand

in che möd ch'els avaunt ün an hegian fatt fer üna stadaira granda. Giavüschan uschia da la noassa vischnaunchia p/ la litzentzchia da buller aquella lur stadaira.

Ais uschia da noass S/ Mastrel da la tearra insemel cun seis Ho Drett ed cun litzentzchia da la noassa vüschnaunchia ad els da Latsch cuntzes la litzentzchia la sur ditta stadaira da buller, imparo cun tel pagtz ed cunditiun

sco segue

1. Chia que des esser sainza p/ iudicher dretz da noassa vischnaunchia üngüns.
2. Ais declaro chia scha ün da noas vschins vessan qualchiosa da scoudar our d'ün vschin da Latsch schi hegia ilg vschin da Bravuong letta da pser sü Latsch u vero da gnir a Bravuong a pser.

Ed in cunfirmatiun da que schi vain ils sup/ scritts Sigrs. da Latsch in noma da lur vischnaunchia as suotascrivar. Eir schi gies qualchia cuost p/ la litzentzchia deda schi des la vischnauncha da Latsch paier sainza cuntradicziun.

(suottascrit) Paul Buol, ilg Juan

ilg cump. cuj Pedar Clo Caspar sco eir
ev Jachem ilg Brün cunferman ut supra.

Cronica da Paul Ulrich Gregori (Maschel Pol) e sieu figl Ulrich Gregori (Maschel Uori) da Bravuong, hoz in possess da Zon Zachen Gregori, abiedi e figl dals duos numnos.

- 1823 di 8/20 febr. ariva il suraschial¹ qui in chesa.
- 1826 28 meg ais gnida gio la lavina dil uvel Tegt et ariveda fin giosom il larg della greva in granda massa. — 1845 di 4 Juni ais dinovo gnieu gio üna granda lavina in dto. lö.
- 1827 nel principi del an ais crudo üna granda naiy, circa 2 passa ota, et il cuolm d'Alvra ais sto saro quasi 4 eivnas da contin.

---

¹ Il sulagl, chi leva per la seguonda vouta dadour il Piz radond, bain lönch ziev' esser tramunto davous il Piz d'Aela

In que fratemp ho ün tschert Clos Margrett da Parpan vulieu passer l'Alvra sulet cun ün chavagl, et ais sto ublio da ster 2 digs ed üna noatt sün il cuolm, e nonobstante ais gnieu liber sainza esser offais grand chossa.

1832 nel mais d'Agusto e 7bre ais sto in meis hüert quia sper la chesa sün trais tscharischers ün bain grand number da tschireschas, bunas e fich madüras.

1833 sun las tscharedschas dinovo stedas madüras. — 1835 ais sto fich chargio cun tscharedschas, e fich bunas.

1834 ils ultims 8bre ho fat inpo naiv, circa $1\frac{1}{2}$ quarta, e da quella epoca davent, fin di 20 genajo 1835 ais saimper sto serain e cler sainza interrupziun.

27 Agusto ais sto ün grand ovazun, chi ho ruvino vicinanzias e vias e fuonz in tuot il chantun, sco as vezza nella gazzetta la descripziun del dan sofert, qui agiunta.

(Annot. La giazetta manzuneda mauncha, melativa!)

1835 di 24 per gnir 25 Xbre la noatt allas 2 Huras ais ruot oura ün grand fö nella chesa da Cog.no Janpitschen Cloetta² inua tuot il poevel eira al repos, ed usche la flamma ho da tel maniera piglio il suramaun, chia aunz chia'l guitedar hegia pudieu alvanter il poevel e gnir in socuors, sun stos oblios da lascher arder quella chesa insemal con quella da Cog.na Ma. Mengia Lionhard totelmaing, ed la mited del talvo della chesa Denuder, que ais scuncontro sün la feista da Nadel.

1836 il prüm di meg ho fat circa ün pass d'naiv, ed ils duos dis seguaints ho buffo e fatt ün fraid terribel, e las lavuors da la cotüra non eiran aucha scumanzedas, e quella naiv ho düro 8 dis.

1837 ho il inviern fatt granda naiv, la prümavaira ais steda tardiva cun grand chialastria¹ da fain, da moed chia la muaglia manida ais gnieu tgnieu our d'preda pür di 20 maj, e per las aklas las vachias di 9 juni, ed eir per quel di non eira glivro d'arer. Il zercladur ho fatt fich süt, chia quel poch fain chia d'eira craschieu ais tuot ars davent.

¹ maungel da fain

² In quel lö ais fabricheda dal 1851 la chesa da scoula e da pravenda

Il inviern del Ao. 1839 a 1840 non ais sto üngüna naiv fin di 28 Jenner, da maniera chia'ls vitorins haun pudieu ir con il chiar da quia fin Coira fin quella epoca sainza interrupziun.

L'an 1840 di 29 8bre fin pr.o 9br. ho fatt granda plövgia e las ovas sun gnidas fich grandas, e ruvino per tuot il chiantun, e qui a Bravuogn ais sto jeu gio ün grand töch via our il Crap.

1844 di 19 Jenner partitan da quia 6 viturins da Bravuogn per ir a Pontrasina per vin, ün di da tuotta bella ohra, ma la noatt ed il di zieva ais alvo sü ün stratemp cun naiver e bufer, ma essend di 20 eira samda, schi haun quels 6, insemal con il poatt e auchia 4 as mis in viedi e rivos fin la X (Crusch)², ma esendo noatt et ils rottars da Bravuogn non eiran lo, schi as hani resolts da turner inavous, ma l'ohra ais steda schi taribla, chia sun stos oblios da ster sül cuolm tuotta noatt, da maniera, chia 5 da quels sun moarts da fraid u strapatsch, cieo Lionhard Casparis, Plesch M. Nicolay et Jacob Ambass da Bravuong et ün ruoter della Punt et ün cramer, e quels chi sun stos in vita tuot pü o main sun arz u dschalantos.

1845 di 19 Jenner ais sto dumengia, et quel di sun ils Juvens stos our a Laischia a giover a massa, sainza chia saja sto ün flach d'naiv, dimperse sütt tarain, di 29 Jenner ais alura gnieu inpo d'naiv³.

1847 ils 15 aprill ais crudo üna naiv da ün pass da pan, et sün quaist di ais moart il scriptur da tuot quaist qui sur, cieo meis bap Paul U. Gregori.

1848 ils 13 Januar sun las choras manidas oura fin quaist di.

1849 ils 28 favrer ho splendurieu il sulaigl tres la foura dil Piz traunter Ela 5 minutaz aunz las 3 zieva mezdi durant circa ün minut.

Ils 25 marz la dumengia ais crudo üna naiv taunt granda, cieo

² Cruschetta as numnaiva, inua hoz ais l'ospiz, fabricho 1871

³ In ün taquin da mieu barba Nutin Cloetta sto noto sün üna pagina:
1845 dj 19 Januar havains do amassa our a Laischa Zugra:
da Stul Michel Schmit da Bravuogn Josch Nicolai
da Latsch Walentin Guidun Joh. Pitschen Cloetta
Joh. Peter Guidun Andarle Cadanau
Hantz Anbiel Nutin Cloetta

con la veglia circa 2 passa e's ho lascheda our üna lavina sün la cripla del Rughux e gnida fin gio il mulin da Cv. Andris Fallett, ruott aint il üsch, gio aint in l'ova sper la raisgia, e largia fin aint il cuntschett della raisgia. L'istess an ais la lavina della Crutschina gnida gio fich granda ed in principi del mais Juni in alguand quella ais il uêl dvanto taunt grand, ch'el ho chavo ün viel fop nella greva granda, mno bger materiel fin gio l'Albula, müdo lett e miss suot prô in Tegt et Surava, e probabel da quaist in poi saro ün'ova privlusa per quaists prôs, chi viva vzaro.

- 1853 ils 30 Xbr. la damaun ais sto fraid sün meis Thermometer 22 grads, essendo poch ova eira surtrat nos bügl con glatsch.
- 1854 ils 14 Febr. ais sto il di il pü fraid forza da que hom s'algorda, cieo 24 grads, ziev esser sto il di avaunt 21 e quel zieva 20.
- 1853—54 dells ultims Aug. fin 1. Marz he sagietto No. 20 leivras, et da quellas 15 l'üna zieva l'otra, voul dir ogni di üna.
- 1854 sun ils 15 Avrigl stos fattuottts ils suolchs.
- 1856 ils 24 Januar s'ho gia chatto bels Palems our a Streda, essendo quasi ingüna naif e fich bun' ora.
- 1858 ils 1. Meg sun passos Alvra con 2 bœufs la granda part sül terrain, e ils 3 ais gnieu üna naif da quasi 1 pass nov da pon.
- 1861 ils 21 Febr. sun jeu a Coira tres e tres con il char, con la streda quasi terraina.
- 1875 ils 9 Aug. la saira ais sto grand plövgia circa ün' ugra con chamezs¹ e tuns terribels, sco in nossa Vicza mê sentieu, da möd cha il tun ais crudo sün il *Cuolm da Latsch*, sün *Uglix* sainza fer dan, ed eir sün nos *clucher da Baselgia* sainz' offender ne staila ne pom, ho el disfatt sü somm il tett, da lo crudo sün il tett d'Baselgia, allo s'partieu in duos parts. Üna igda our e ziev' il mügr gio sün lobgia vers serra e pollschs del üsch, e da lo gio davous il crap sepulcrel Jecklin in terra. L'oter vers la chanzla, sdramand davent töchs d'assas del plattfond, ruott fnestras, sdramo davent töchs d'assas della chanzla e poi nel chantun sortieu tres il mügr in sunteri. Remarcabel ais, ch'el ais passo tres il intern del clucher sainza

¹ sajetta

dannager olteriurmaing ne la tettaglia ne ils sains con lur zuvfs, ne l'ugra, et da lo guido della lomma del perpendikel fin alla fin da quel, da lo vers saira furo il mügr del clucher et rivo — sco sura ditt— sün il tett d'Baselgia. —

- 1877 il Marz ho üna grända lavina da chod purto gio quels duos grands crapps giodom la greva drett aint ils pros da Tegt, sü som.
- 1879 haun ils Sigrs. Romedis pavlo sü Sagliaz 8 chavalls dels 23 Sept. fin 12 Januar 1880 et ais aucha vanzo fain circa duos chargias, zieva sun stos qui a Bravuogn fin 13 Marz.
- 1880 haun Fratelli Romedi pür ils 3 Sept. cumanzo a sgier sü Sagliaz.

Fragmants our da la cronica da duonna M. C-G.

A n n o t a z i u n. Duonna M. C-G. ho passanto ils ultims ca. 15 ans da sia vita in greiva malatia e lied a la sopcha. Per passanter ün pô la lungurella, stuviand ster suvenz suletta, as divertit ella ans a la lungia cun scriver sü reminiscenzas da sia vita, bger in tudais-ch, oter eir in rumantsch. Ella murit avaunt ca. 10 ans.

Sia giuventüna, chi nun ais steda güst taunt ligera, perche ella perdet sia buna mamma, ch'ell' eira aucha pitschna, passantet ella a Latsch e Bravuogn per buna part, vivet immez il trafic dals temps da la posta granda, que chi risplenda suvenz da sias notandas, ma stuvet manger bain bger paun ester e restet uschè lavuriusa e pisserusa fin a sieu ultim di.

Sia cronica as pudess püchöntsch numner «Algords».

La posta.

Che bels temps eira que e quaunt trafic e movimaint ed eir lavur, cur chi glaiva aucha la posta granda a tschinch chavagls sur Alvra! Il pü bger da fer e da vair eira que, cur cha la posta da Coira arrivaiva a Bravuogn intuorn mezdi. Cò gniva fat fermativa d'üna bun' ura per müder chavals e lascher gianter pustigliuns, conductörs e passaschiers. Aint in las ustarias dal Piz Aela e da la Crusch alva daiva que da fer per üna buna pezza ils mauns plains.

E cur chi giaiva vers il momaint da la partenza, la via e las plazzas dal Piz Aela fin giò in Plaz eiran stachidas da charozzas, da chavals e da glieud, cha temp da fer cun fain ils cuntadins cun lur chargias d'fain nu pudaivan passer. E cur cha tuot eira preparo per la partenza, l'ultim tiraint fermo vi da las astellas e l'ultim passaschier avaiva darcho piglio aint sieu post, güdo pisserusamaing dal conductör, daiva il postigliun ün sagl sül «Bock», pigliaiva ils frandaivels, ch'el avaiva già fermo vi dal «Bock» in maun, e cun ün ferm schlupper da la giaischla cumanzaivan ils chavals a trotter sü vers il Chant da Farrer, cha'ls tiers battaivan fö, e l'intera caravana zieva. In cuort momaint las plazzas eiran darcho vödas, ed ils purs pudaivan indisturbedamaing mner lur fain.

A Bravuogn gnivan insembe quella vouta traïs postas, üna our d'Engiadina, l'otra da Coira e la terza da Tusaun. La posta da Coira avaivan ils frers Josty da Launtsch, quella sur Alvra ils Romedis da Madulain. Ils Jostys avaivan la stalla illa chesa veglia, inua chi ais hoz il Consum, ils Romedis in quella chi staiva inua chi ais hoz la plaza da scoula. Pü tard mnettan Schmidt e Branger la posta sur Alvra. Dals 1896 regnet il muoch (Rotz) traunter lur chavals, e stuvettan gnir mazzos ca. 30 chavals, chi füttan sepulieus aint illa «Frazza». Aunch'avaunt pochs ans as pudaiva vair cuaint la saiv dal «sunteri». — Fin als prüms lügl 1903 passaivan posta e furguns, da lo davent la via d'fier, dals 1. lügl 1927 davent eir ils automobils.

Il postigliun Peter Cadanau giaiv' üna vouta culla posta cun nozzadurs da Bravuogn sur Alvra. Sül ospiz gnit fat scu'l solit üna fermativa, e divers gettan aint in stüva. Intaunt ils chavals cumanzettan ad ir, gnittan bainbod i'l trot, e cur cha Cadanau vulaiva guarder ziev' ils chavals, eiran quels fingio aintasom ils plauns. El currit zieva, ma nun ils azievet pü fin gio la Punt. Miraculusamaing avaivan els fat tuot las stüertas dals Larschs, sainza chi scuntra qualchosa, e nun eiran stedas serredas las roudas, ed eiran aucha diversas persunas aint illa charrozza. Cadanau fet volver il char e trotter ils chavals auch' üna vouta sül ospiz a piglier gio ils oters passagiers.

Cul conductör Gion Duno Willi da Launtsch get eau ün di da meg culla posta da Bravuogn sur Planüra a Coira, per ir a Turich. Duos dis zieva turnet eau darcho cun Willi da Coira a Bravuogn.

Pero intaunt eira crudo üna naivuna, cha sün Planüra pudaivan piglier la naiv be aint da fnestra ed ils chavals nu pudaivan inavaunt. La posta rivet a Bravuogn pür a las quatter. Per ir sü Latsch stuvettan nus piglier üna schliesa, e cun ir our vers Latsch nu's vzaiva üngüna saiv pü.

L'oter conductör eira Gion Christoffel Willi da Domat. Quel murit in avuost 1929. El avaiva stuvieu pernotter üna not d'inviern cun l'intera posta sül cuolm d'Alvra, giaschand sulla schliesa da merchanzia.

Da la vschinauncha da Bravuogn.

L'ova d'Puoz gniva condütta cun chanels da lain davous las chesas Weisstanner e Jandin (uossa Edelweiss e chesa daspera) vi, faiv' ir quel mulin e gaiava da lò davent darcho cun otas chanels fin vi sül chantun da la Crusch alva, sur la via vi e tres la chesa Müller (uossa Veraguth) per river gio suot la Tuor a terra, inua ch'ün la vezza aunch' hoz. Quaistas chanels sajan pigliedas davent dals 1885. e fat üna condotta suterrauna. Ellas avaivan occasiuno divers prozess.

Las chesas veglias avaivan üna «turrera» per bütter l'ova our da chadafö. Ellas eiran suvenz fabrichedas insembel, uschè cha duos stüvas eiran qualvoutas separedas be tres üna parait, e la channel dal tet dad üna gaiava tres il «pierti» da l'otra. Cur cha la naiv sdrelaiva, culàiva l'ova suvenz tres il pierti da l'otra chesa.

Süsom la collina da Chaschglion dess, tenor la tradiziun, esser sto ün chastè. Il chaschlaun eira ün despot e tirannisaiva il pövel. Ün di fet el gnir sü ün pur da Bravuogn a'l fer la barba. Ma aunz cha quaist cumanzet, al sbragit il chaschlaun illas uraglias, ch'el dess be guarder da nu'l taglier, uschigliö ch'el vegn' a la fuorcha sainza perdun. Il pur as mettet tremblant a la lavur, ma da la temma fet el be dalum saung. Vzand fingio las fuorchas avaunt ils ögls nu laschet el uossa crescher erva suot ils peis e tagliet il chaschlaun tres la gula. Il chastè saj' alura gnieu demolieu.

Viedis da scoula as faiva be vi Stogl, ainta Tuors, sül Cuolm da Latsch u tuot il pü our a Filisur. As pigliaiva marenda e'l Schäublin cun se. La dumengia dal chapitel gaiavan eir ils infaunts ainta Tuors a manger il latmilch. Festas d'infaunts füttan fattas dals

1884 sün Puoz, ma be traunter Bravuogn, Latsch e Stogl, e zieva circa 10 ans aunch' üna a Filisur. Quella füt l'ultima. Zieva gnit-tan sü ils viedis da scoula pü lungs.

L'Accla d'Fatschêl.

Be aunz cu river aint illas Punts d'Alp, süsom quella spuonda stippa sur via, as rechattan auncha hozindi (1937) las müraglias d'ün' accla veglia. Eau, naschida dal 1872, m'algord, cha l'accla eir' aunch' intera, cun tet e tuot. Nus infaunts giovaivan aint in quell' accla cun que chi eira resto auncha lò, oggets vegls, la pign'in stüva ed oter. Hoz staun cò be pü las veglias müraglias, ornedas da zambüj ed amgias, scu üna veglia legenda, mez passeda e schmancheda.

L'alp del Schegvel.

Ils vegls quintaivan, cha l'alp dal Schegvel dess esser steda arsa gio. Intaunt cha'l sagnun chaschaiva prorumpet üna terribla burrasca cun tempesta. Il sagnun vulet ir spert a güder al paster ramasser laş vachas, laschet in sia prescha il fö aint il furnel e la port' averta. Cur ch'el turnet, eira la tegia arsa gio.

Seguond üna veglia scrittüra dals 1660 eiran in Tuors 4 alps, chi gnivan tuottas dedas a fit a taschins, nempe Igl Schegvel, l'Alp digl Chant, Plazbi e Fregslas. La scrittüra ais fatta dal ravarenda Christoffel Brunett, chi ho predgio a Bravuogn 1738—1740.

Ün pér datas.

1188 füt fabricheda nossa baselgia S. Peder e S. Florin.

1537 venda l'uvais-ch da Coira sieu inter possess Griffenstein a la drettüra Bravuogn per 2300 fl.

1657 ais il millaisem sülla porta d'baselgia da Latsch.

1659 ais il millaisem sül sain da la Tuor.

Inscripziun

Omnia cum Deo et nihil sine eo
Sumptibus Vicinitatis

- 1660 ais il millaisem sül clucher da Latsch.
- 1671 ais il millaisem sül sain grand da la baselgia da Bravuogn.
- 1882 gnit gio la lavina granda dal Chavagl grand e demolit la stalla dals Gantenbeins our al Ballalen.
- 1888 ils 9 settember füt ün grand ovazun dal Rain da Tuors. Quel pigliet cun se la punt veglia da crap gio'n Fuschina, il mulin dal Hosang e la stalla e'l chantun da la chesa dal Weiss-tanner.
- 1889 ho l'ingr. Peder Cloetta fabricho our la Crusch Alva.
- 1892 ils 24 avuost sun arsas gio 5 chesas süsom vschinauncha, quella aintasom dal magister Giosch Nicolay, las trais prossimas da Hans Gregori (aint in la prüma staiva landamma Joh. Nett. Schmidt a fit, in la seguonda la famiglia Frey ed in la terza Peter Mettier, inua il fö rumpet our). La 5.vla eira da Linard Cloetta, e quella suletta ais refabricheda.
- 1896 ais fabricheda la punt nouva da Lais-cha.
- 1930 ais renoveda la baselgia a Bravuogn, scuvert veglias pitturas in baselgia e miss aint ün orgel nouv, fat da Metzler a Felsberg. Il medem an füt fabricheda la senda nouva per ir sü Latsch, scu eir la via da god tres il god da Zinols.

Varia.

Quasi giosom vschinauncha in üna chesetta veglia (uossa chesa Stiffler) vivaiva auncha aint pels 1880 üna duonnetta veglia, cha tuot nomnaiva be l'Orschla. Ell' eira veva, e sieu hom eira sto il Giuanes Chaspar da Scheed. Els avaivan poch fuonz ed ün' accla sü viri süsom Chaschglion. Il sulam da quella ais auch' hoz visibel. No dal êret dal Er da Sês purtaivan els la raccolta sulla goba, e sü Chaschglion purtaiva l'Orschla las barigls vödas per la scotta e las traiva gio ün' ad üna sün üna schliesetta fin gio'ls Zops. A chesa avaiv' ella set giats ed ün brav tschuj, chi giaiva ziev' ella fin sü Chaschglion. Sieu hom eira sto fich asper e dür cun ella, nu la daiva niauncha da manger indret. Pero il di chi mazzaivan il püerch giaiv' el stess vi e tagliaiva gio ün brav töch charnpüerch, ch'el

mettaiv' aint ill' evna, dschand a sia duonna: «Orschla, oss' oz poss
migliâ campierch ca ti schloppas!»

Ils mats pü grands avaivan lur pü grand gust da fer lur malams culla povr' Orschla. Els savaivan, ch'ella e sieu hom avaivan miss in lur êret ün grand töch d'arvaglia. Sün quella sun ils mats da tuots temps stos scu'l giat sülla mür. Ma cò nu's cuntantettan els be d'involer gio da l'ér, els fettan eir aucha visita sün charpenna. Üna dumengia zieva mezdi, cha l'Orschla durmiva our sül char a mez irêl suot linzöls da fain, as rampchettan ils mats sü per la parait dal talvo ed aint in charpenna, sainza ch'ella s'inacorscha ünguotta. Ma il Giuanne udit pü bain, pigliet ün brav bastun e get sü plaunin per als der üna svarnedä. Aunch' a dret temp els al dettan ögl e, nun aviand otra foura da fügir fettan de-sparedamaing ün sagl gio süls linzöls sül char, ch'els bod coppet-tan la povr' Orschla.

Üna duonnetta da pü bod dschaiva, cha la porta hegia sieu nom da porter, e vulaiva, cha sieu hom portess adüna qualchosa cun se cur ch'el entraiva. El s'adüset uschè fich vi da que, infin ch'el cumanzet ad involer. El eira chalgier, ed ün di, ch'el lavuraiva tar üna famiglia, intaunt ch'üngün nun eir' intuorn, tagliet el gio dal chör chüram duos bellas solas e las tachet dadains sül brastuoch. Intaunt udit el a gnir qualchün e vulet trer aint il brastuoch, ma in sia prescha il tret el aint suotsura e's tradit.

Ün' otra duonnetta da pü bod dschaiva: Cur cha l'hom bütta la duonna our d'chesa, dess ella ir gio e turner sü da cuort.

Gö da nuschs.

Cullas nuschs, cha nus infaunts survgnivan il di da Bümaun giand per las chesas a giavüscher ün bun an, as giovaiva aucha lönch zieva las sairas cul cler da la glüsch da petroli, fand ir in rouda ün det (Würfel), chi portaiva sün sias quatter varts ils cu-stabs N P M T (Not, Peglia, Metta, Tot). Ün mettaiva il prüm üna (u duos u püssas) nuschs per ün in maisa. Alura as cumanzaiva a fer ir il det. Quel chi avaiva N, nu vaiv' ünguotta, il P pudaiva pi-glier davent que, ch'el avaiva miss il prüm, il M stuvaiva metter auch' üna vouta scu'l prüm, il T pudaiva piglier tuot, e'l gö cu-manzaiva darcho.

Üna poesia populera.

Giunfr' Uoschla bella fo sentinella
e vo gio'n mer a laver vaschella,

e gio'n mer cha ella lavaiva,
e vi sur mer cha ella guardaiva.

Ed ün bel di gnit üna barchetta,
e chi sortit da quella nevetta?

Giunfr' Uoschla guarda cun stupefaczjün:
ünn pellegrin cun chapp' e bastun.

O pellegrin, o bel pellegrin,
nu'm sest der nouvas da mieu Bernardin?

Schi't dun da baiver e da mangier
ed ün bun let da reposer.

Tieu bel Bernard ais vi sur mer
cun üna duonn' e set pitschens infaunts.

O, schi Dieu vöglia il perchürer
e darcho saun a chesa turnanter.

Cò tret el our il vstieu da bargot
e vaiv' aint suot ün vstieu d'camelot.

Fortüna granda! Que ais sieu sguard,
e tü est svessa, mieu bel Bernard!

Giunfr' Uoschla bella, o tü mi' ameda,
ve no, cha't dun üna brancleda.

Poesia orela in dialect da Bravuogn

Remarchas e segns per la pronunzia.

é = e lung cler, p. ex. êr

é = e cuort cler, p. ex. usché

è = e cuort s-chür p. ex. èrt

î = i lung, p. ex. curtî, zî

ô = o lung cler, p. ex. stô

ò = o cuort s-chür, p. ex. stò

ñ = n nasel, p. ex. vén

z cun aczent grav per z lam stuvains melavita lascher disferenzcher al lectur svess, nun existind quaist caracter per la stampa. (cump.)

NB. Quaists segns vegnan drovos be cur chi's tratta ed ais necessari per disferenzcher duos pleds uschigliö eguels.

1. *Pruèrbis.*

A chi chi nun è da cussglier, nun è da zider

A chi chi nu so mē che fer, dò igl diavel da lavogr

A chi chi po pglier tot, dò kè ch'el dumonda

Adavegr igl îgl pli ambrêv cu'gl bîgl

Adavegr ni fîa ni lîa

Ad éñ chavagl duno nu's gar' igl an bocha

A minch' utschî plesch' igl ses nîa, a mincha tatta la se baretta

Amogr vol adavegr giattino

Amogr vol ghiara

Ampo par éñ nu fo mel ad angiñ

Angiñ nun è naschî megschter

Asser la glistessa chanzoñ

Asser la tschinchevla roda digl char

Asser sañ scu éñ pèsch

Asser scu chañ a giat

Bech teñer andimèñt dla bocha a'gl nes

Beeda këlla schlatta, chi nasch'igl prem na matta

Bèñ andschigno, miaz lavuro

Bèñ chargio, miaz mno

Bèñ cumanzo, miaz schino
 Bglier canera par poch
 Bglier fem a poch rost
 Bgliers cuschinuñzs ruéñan igl past
 Bî è kè chi plescha
 Bittêr av' èñt igl Rèñ
 Botta par tschicha
 Buña lavogr vol peda

Catter îgls vèzan daplé cu bi duos
 Chañs mits mordan strèz
 Chesa gronda a pitschen talvo
 Chi chi an avuost giescha, d'anviern suspigra
 Chi chi ans bumañ nu fég-la, zieva suspigra
 Chi chi cumonda, paja
 Chi chi dorma, nu tschiffá pèschs
 Chi chi fabrecha an plazza, stò lascher criticher
 Chi chi igl prem s'achatta, igl davos as sgratta
 Chi chi maglia igl diavel, magli' er las cornas
 Chi chi mel fo, mel crèja
 Chi chi memma vol, añguét survéña
 Chi chi nun ò cho, ò chommas
 Chi chi nun ò èñt il cho, ò èñt las chommas
 Chi chi nu so fer par cumond, nu so er bech cumander
 Chi chi ò igl dòn, ò er las giamgias
 Chi chi réja d'me, nu s'algorda d'se;
 sch'el d'se s'algurdess, me cun pos laschess
 Chi chi spégda cuñter igl vent, spégd' an fatscha
 Chi chi stat bëñ, nu's moua, chi chi stat mel, as loua
 Chi chi stégia sò, a chi chi péglia ò
 Chi chi tschercha, chatta
 Chi chi végva da chaprezzi, paja da buarza
 Chi chi vo a tuorna, fo buñ viedi
 Chi chi vol sdrégr igl god, chèrgia lev a tuorna bod
 Chi chi vo plañ, vo sañ
 Chosa par forza nu vel' éña scorza
 Crap chi rorla nu fo més-chel
 Criticher è pi spert faz, cu fer sèz

Cuèrra pir scu cha te vol, Bumañ fañs ansemel
 Cuméña la faréña, cur ch'ell' è sesom la téña
 Cumprer igl giat èñt an éñ sach
 Cumprer la vacha cu'gl vdî
 Cumprer suñdscha d'giant
 Cuntantezza vela daplé cu richezza
 Cuntèñt scu éñ papa
 Cun gronds signugrs è'gl mel mangier tscharîedschas
 Cur cha l'ava è passeda tregs craps, è'lla darcho netta
 Cur ch'igl cucu chañta, igl fèñ nu mancha;
     nun è'l èñt an talvo, schi è'l sé'gl prô
 Cur ch'igl giat è ur chesa, las migrs soltan
 Chur ch'igl pled è ur d'bocha, è'gl memma tard
 Cur ch'igl pusch è najanto, vol cuvrégr la truêsch
 Cur ch'igl sugliel vo ad a strogsch, igls daschéttels véñan progs
 Cur ch'igl véñ è a cacoñ, igls améis èn a mantoñ;
     cur ch'igl véñ stalegva sé, igls améis nu vèzas plé
 Cur chi's discuérра dla guélp, as vez' igl la coua
 Cur chi's è a mañ li mordramèñta,
     schi's sto'gl gnegr léber scu chi's po
 Cur chi soña miazzé, chi chi nun ò zanto, lascha usché
 Cur duos as giattéñan, igl terz gioda
 Cur la disgrazcha è scuntreda, minch' éñ so cussglier
 Cur l'amzegr' è plèña, schi tigr' igl la rasèña
 Cur l'amzegr' è plèña, schi vo'la zurur

Da kè ch'igl cor è plèñ discuérра la bocha
 Dalonch ch'igl crap è ur d'mañ nu tuorn' el plé
 D'igl chirom dad oters è bun fer curèzas
 D'igls améis am parchigr' igl Señer, d'igl anaméis am parchigri mèz
 Dî lascha der sugliel sén buñs a noschs
 Dla lavogr véñ l'unogr
 Dumander è lecit, raspender curtaschéja

El è schi scort, ch'el sèñt' a crescher l'erva
 El nu vela igls tiers digl trenta
 Èñ' amnadegra pa'gl fèñ maglia poch a chaméña bëñ
 Èña disgrazcha nu vèñ mè suletta

Eña scoua noua scoua bëñ
 Eñ bap tira vé pi chuñtsch 10 umfañts, cu 10 umfañts éñ bap
 Eñ chi è ars temm' igl fîa
 Eñ mañ leva l'oter a tots duos la vésta
 Eñ nu po asser da partot
 Eñ nu so sarvegr a duos patroñs
 Eñ' ogra bëñ marider fo par bglier suspirer
 Eñ schgliat accomodamèñt è meglier cu éñ grass prozess
 Eñt igl s-chigr èn tot igl giats nègrs
 Eñt igl vén as najèñta plé gliogd cu èñt l'ava
 Eñt la sê patria éñ profet nu vén undro
 Er igl pusch digl sar mastrel tetta gialègdra a lecha sel

Fallond s'amprend' igl
 Fégeda't, ma gara da chi
 Fer a sfer è tot éñ lavurer
 Fer chastîs èñt igl ajer
 Fer égr l'ava sen sêis muléñ
 Fer igl kéñt sèñza gl'ustier
 Fimer scu éñ terch

Gigliéña, chi vo par chesa, u ch'ella piccla, u ch'ell' ò picclo
 Gigliéñas zogvnas a choras vîglas èn par l'economéja

Igl andschéñ mazz' igl muos-chiñ
 Igl bogv as pégl' igl pala corna, igls omens pa'gl pled
 Igl buñ pastogr tonda, ma nu scorcha
 Igl craschzañ propuena, Dî dispuena
 Igl cunadéñ èñt la lozza mantéñ' igl signugr an charozza
 Igl fier as stò batter antañt cha'l è chod
 Igl îgl digl patroñ angrasch' igl bogv
 Igl leder crèja, cha tot la gliogd sèja digl sêis mastier
 Igl lugf nun ò mê maglio igl anviern
 Igl lugf pèrd' igl pècl, ma bech igl vezzi
 Igl muénd vol angion
 Igl pi bëñ réja kél, chi réj' igl davos
 Igl scort ceda
 Igls omens nu's amzègr' igl culla cartaña
 Igl strom zi: Péch' ad éñ picher, igl sem am stos lascher

Igl tèmp passa, la mort véñ, o beo chi chi ò faz bëñ
 Igl verm as stordscha, sch'el véñ zappo sé
 Igl vîgl anaméj è éña furtuna da lungia direda
 Ignoranza ad arroganza creschan sé'gl medem bos-ch
 I nun è bî kè chi è bî, bî è kè chi plescha
 I nun è mincha zé fêschta
 I nun è mincha zé nozzas
 I nun è tot or kè chi gligscha
 I nu's po durmegr alor' ancha fer gargia
 I nu's po sarvégr a duos patroñs
 I's sò an che chi's è, ma bech an che chi's véñ
 I vol duos molas par fer faréña

Kè am fo gnégr l'av' an bocha
 Kè chi è faz, è faz
 Kè chi è trigd, è er nosch
 Kè chi vèñ da giat, tschiffa migrs
 Kèl chi parchigra te nu dorma
 Kèl chi perda ò adéña tier
 Kèl chi véñ avañt molla igl prem

La donna porta las chotschas
 La gliangia nun ò ossa, ma taglia ossa
 La manzéñ' ò cuorta chomma
 La pratica vela daplé cu la grammatica
 La prema plievgia d'avuost mazza dieschmilli chars d'muos-chas
 La sandet as stém' igl pir, cur chi's ò pers
 Lascher der l'ora pa'gls laraschs
 Las migrs as tschiff' igl cun champierch, ils leders cun astuzcha
 La sonda ò adéña tañt sugliel par sianter la chamigscha d'la donna
 vîglia

L'astiala véñ digl lèñ
 La supergia vo a chavagl a tuorn' a pè
 La supergia vo ad éñ pover scu na siala sén éñ tschuj
 La supergia vo avañt la ruéña
 Li manzazer nu's crèj' igl plé, er sch'el zi la vardet

Meglier anzichê cu añguét
 Meglier sulet cu an noscha cumpagnéja

Meglier tard cu mē
 Memma bgliers fiers an fîa
 Memma è memma
 Memma grond' algrezcha porta larmas
 Metter éñ péllasch èñt l'urêglia
 Metter igl cho a chapétel
 Metter igl cho trañter las urêglas
 Metter ur las foras dadur
 Mianch' igl chañ nu dat dla coua par añguét
 Mincha craschzañ porta la se crogsch sén kist muénd
 Mincha lavogr vol la se paja
 Minch' éñ ò la se menda, a chi chi nu crèja, ò duos
 Minch' éñ scoua devant la se porta

Nu bitter perlas avañt igls tschujs
 Nu discuérre da souas an chesa dad éñ pandî sé
 Nu lascher crescher erva sot igls pègs
 Nu lègr musser li gigliéña a fer éñ ogv
 Nu sdasder igl giat chi dorma
 Nu sterner perlas avañt igls tschujs

Pañ da kéndesch zégs, fom da tregs evnas
 Par égr a malogr nu vol misigeria
 Par éña guétta as perd' igl igl fier, a par éñ fier igl chavagl
 Par l'ora a par la signuréja nu pglier fantaschéja
 Pañ êschter ò siat cruostas
 Pégli' igls mes îgls a garda, schi è bî
 Plé ch'éñ ò a plé ch'éñ vol
 Plé paglia cu grañ
 Pi ot ch'igl utschî sgola, pli gluñtsch ò'l da gnégr zo
 Pi vîgl a pi nar
 Porta véñ da purter: Buñ masser port' èñt ancichê mincha geda
 ch'el véñ èñt

Rabagliet no da riff u da raff
 Régr a schbrizégr, tot èñt an éñ sach
 Roba mel aquisteda ò cuorta direda

Scarpa grossa paga tüt
 Scoua noua scoua bëñ
 Scu chi's fo sé igl léz, usché as giesch' igl
 Sella trigd' ora è anch' adéñna gnî bî
 Sèñza fadéja angiña giudéja
 Sgratter anoua chi morda (pizcha)
 Sot mincha tèz è la sé crogsch
 Spargna par tèmp, schi êst èñt igl bséñ
 Spert a bëñ darer chi vén

Taglio zo schon trègs giedas, ad ancha memma cuort
 Tot igls nugfs véñan agl pèzzan
 Trer igls verms ur digl nes
 Tscharcher la pépa, ch'en ò sén bocha

Vé dlas pennas as cagnuésch' igl igl utschî
 Végver da chaprézzi, murégr da darschioñ
 Vender la pial digl uors, anz cu'gl schluppetter
 Vîgli' amogr nu fo ruérna
 Vogsch digl pievel, vogsch digl Señer

- Zi cun chi te vêst, schi zîa chi te est
 Zieva l'algrezcha las larmas
 Zieva la trigda è ancha adéñna gnî la biala

2. *Reglas da cuntadéñ.*

Angiña rueda la damañ — vé pa'gl zè plievgia
 Arch la damañ nu vela én toch pañ,
     arch la sègra vel' éña biala vacha négra
 Biala chalonda, trigd mègs; trigda chalonda, bial mègs
 Ch'igl avregl fetscha scu ch'el vîglia,
     igl mèz vén cun erv' a fîglia
 Cur cha Davos-Chantsech cumèñz' a svaranzèr,
     è'gl ogra dad égr ad arer
 Cur cha las gigliéñas chañtan an gialègschter, vén' igl la négv,
     cur chi vañ la sègra tard a maschoñ, vén' igl trigd

Cur ch'igl dschember (december) a schner guéttan,
     véñ' igl druо sé las bruas-chas tottas
 Cur ch'igl giat as leva sur l'urêglia vé, véñ' igl trigd' ora
 Cur ch'igl negvel vo vers Nazadéña, lascha la chapiala sén péña;
     cur cha'l vo cuñter Tavo, metta la chapiala sén cho
 Cur ch'igl Uêl Tegt véñ féñ zo'gl Rèñ, as mantéñ
     schi las vachas da Sagliaz véñan lébras sènza fèñ
 Cur ch'igl vadrèz da Porchabella è nègr, véñ' igl trigd,
     cur cha'l è alv, véñ' igl bî
 Cur chi arda la padiala, véñ' igl trigd' ora
 Cur chi toñ' anz cu chi ploua,
     schi darer ch'la plievgi' as moua,
     ma schmuanter ch'ell' as schmuèñta,
     alogra kél chi è sot, kél sèñta.
 Cuétschen la damañ — plievgia la sègra
 Da d'on nîav, tañt cha éña gigliéña po fer én ïav
 Eñ arch an tschîel la sègra vela tañt scu ch'el pègsa,
     éñ arch la damañ nu vela mianch na fletta d'pañ
 Igl zercladogr ò trenta zègs, a schi pluess trentéñ,
     nu fadschess' igl mel ad angiñ
 I vo igl balcoñ d'la nègv! (mincha chesa ò éñ tel)
 Nadel añ plattas, Paschcas an glatscha
 Sch'igls muos-chiñs soltan (u pizchan) la sègra, véñ' igl bial' ora,
     schi soltan (u pizchan) la damañ, véñ' igl trigd

3. Fuormas da discuérrer.

1. Adavègr igl îgl pi ambrêv cu'gl bîgl
2. Adavègr la pial plèña
3. Adavègr rîet (avair bun' énda)
4. Adavègr ressa (fadéja)
5. Anoua vêst? Sellas chommas ad èñt la pial
6. Arder scu fartaglia
7. Arer culla vdiala (scrégver zo li consuler)
8. Asser adéñ' èñt igl medem s-chavatsch
9. Asser règsa = ev soñ stô règsa da der suranzò
10. Asser ur sellas astas

11. Bech fiz!
12. Bech gnégr ur d'éñ faz
13. Che êst uzî da zanter? a) Gnoxs cun coua
 b) Buénder cun urêglas
 c) Mangi' a tascha (er = tai)
 d) Marivêglas cun urêglas
 e) Migrs an laz a trettels an broda
 f) Igl tês buénder
14. Che ês zanto? Zoppa fregda a laz chascho
15. Crescher scu èñ crap èñt an èñ migr
16. Der sé'gls amblédens (lavurer svelt)
17. Eña gliangia chi for' a taglia
18. Eña tràppa d'òns
19. Egr a baduclas, a badunclas (egr a la malogra)
20. Egr a pascher (igls pastogrs)
21. Egr scu la mela chose (an furia)
22. Egr scu na sisetta (scu éña lintschèrna, svelt)
23. Der igl trettel pi grond cu la fora
24. Fer cuziñ, cuziñ
25. Fer éña sdratscha (fer grob)
26. Fer fia scu dad arder stréjas
27. Fer la sdratscha (fer ur igls chanvôs)
28. Igl zugra «tschapp» igl zot (igl umfañt ò sién)
29. I vo tot, nuarz' a tschot
30. Lung scu igl «lung zercladogr»
31. Meger scu éñ péchalèñ
32. Metter igl cho trañter las urêglas
33. Nigd never
34. O schi zêver! (ke am fo plaschègr = antiquo)
35. Par éñ blozgier!
36. Scha kè nu pera bi fadô! (striuno? feda?)
37. Ster ad ava trazza (fer añguét)
38. Ster pisuno (ster drèz sé a fer añguét)
39. Sech scu crosa
40. Téñer la mort cu'gls dèñts
41. Trer a schzer (savègr as drizzer saguénd las relazioñs)
42. Trer igl diavel palla coua (végver s-chèars a mel)
43. Trer ur d'éra

44. Urer èñt an éñ drêz a crégvel (marider mel)
45. Zégr schei ad amen
46. Zî a gluñtsch (fiz zî)

4. Zîas a rimas d'umjañts.

1. Andarlé dla Tuatera,
scass' igl chicl a fo canera
2. Anou' est stô? Sén Tavo.
Che ès faz? Bavî laz.
Da che vacha? Dla talacha.
Chi ò dô? Igl Zon Duno,
dizadauénd' ad anch anpo
culla mazzola zo pa'gl cho.
3. Balla bëñ, sé Fallèñ,
ur a Muét ad èñt a Tèñ.
4. Buña pércha, buñ davent! (cur chi è schino la giattineda).
5. Buna sègra, chotscha nègra,
Dî ans parchigra, jonfra Néna.
6. Catter vañ a catter stañ
a catter batten la palé
a catter fañ buñ prò a mè (la vacha)
7. Chapitschègra, chandèg-la,
chi chi vò sot banch a sot mègsa,
pégli' igl curtî digl mes sar patroñ,
s-chau s-chano cun zò igl cho.
8. Cher suglieliñ da la zischtéja
s-chòlda mè a la mè Maréja;
nu s-chalder këlla vigliatscha
èñtasom këlla vallatscha.
9. Chi pécha, chi cloma,
chi dat ampo gromma?
10. Co ès nom? Cugl cho sésom,
igls pègs zodém a'gl chicl a fém

11. Co ès nom? Pol da Latsch, cun grond buttatsch,
a mincha pass éñ trettalatsch.
12. Com ò'lla nom këlla cited?
Ev at zi, a te nu sës.
Anzavinier' anzavinaglia,
sch'té nun anzavéñas est na canaglia.
13. Cucurial, bial utschial,
chi chantègyva la prumavègra: Cucu!
14. Cuérra, cuérra zo par véja,
féñ te vèzas la Maréja.
15. Cu'gl puégn:
Migretta, s-chèlletta,
chi ò maglio kè pañ èñt an këlla s-chaffetta? La migr.
Anou' è'lla la migr? — Igl giat ò maglio.
Anou' è'l igl giat? — Igl clôter ò tschiff.
Anou' è'l igl clôter? — Igl fîa ò arz.
Anou' è'l igl fîa? — L'av'ò stéz.
Anou' è'lla l'ava? — Igls bòvets da Murtêl añ bavî.
Parche ès lascho maglier igl mes fèñ? — Par fer bèñ.
Parche ès lascho maglier igl mes strom? — Par fer dòn.
Parche ès lascho maglier la me paglia? — Par fer battaglia,
battaglia —
16. Cur chi's ò éñ mattanégl a saccadus:
Vol cumprer sel?
Na, na! Kel è memma bletsch.
17. Eñ a due a trè a catter,
la chanzoñ digl Peder Giacum,
Peder Giacum del mulin,
tira la corda, Santuliñ.
18. Eñ giattet sésom igl prô,
chi clamègv' igl chilato,
igl chilato nun ò lî zègs,
a'gl giattet ò stî fuzégr
19. Enna gabenna gadintenfass,
goh ind schuel und lern etwas.

20. Gizzi, gizzi, geiss,
     catter choras sélla blais,
     igl churer ò rot igl sabel,
     a las choras vañ li diavel.
21. Hoppa, hoppa hèja!
     Igl mes bap ò nom Andrèja,
     la me mamm' ò nom Uoschletta,
     chi mangia tuot suletta la fevetta.
22. Igl sbrizaler da Stog-l
     cullas larmas èñt igl cog-l
23. I plou'a dat sugliel,
     las stréjas fañ cuméñ,
     a'gl diavel è cuéj
24. Kikeriki! Merda d'utschî
25. Margarittiña blova, chi gaiava our per ova,
     chi gaiava e gaiava e mē nun as fermaiva.
26. Méchel, Mechel, anou' est sto?
     »   »   sén Tavo
     »   »   che ês faz?
     »   »   bavî laz.
     »   »   da che vacha?
     »   »   dla talacha.
     »   »   Meschal Clo
     Culla mazzola zò pa'gl cho
     dizauénd' ad anch ampo.
     Est cunteñt oss, ti stino?
27. Nicoletta, Nicoletta,
     scha té véñs sé,
     schi doñi pañ a laz,
     ma scha té rompas vé,
     schi doñi culla mazzola zò pa'gl cho
28. Nina nana, cuschi nani, soli popi.

29. Nutéñ, Nutéñ, pañ a laz an éñ cupéñ,
igl cupéñ è furo, agl Nutéñ sagli' ur cu'gl cho.
30. Onda Mia chora, Kikerikikî!
Onda Mia Flora, Kikerikikî!
Eña schmaladégda coga, kikerikikî!
31. Oz è sonda, damañ è dumengia
palla giatta d'l'onda Mengia.
32. Peder, Peder, chischîel veder,
Peder, Peder, chischîel grass,
Peder, Peder, chañta bass.
33. Piki, pèki,
buni stèki,
kiri, kari, knopf.
34. Plichaplacha, fo faréña
par der zò li Nana dla Chatréña
35. Rita, rita coua, igl chavagl ò rot la coua,
metta sé na coua d'lèñ, a'gl chavagl vo bglier pi bèñ,
metta sé na coua d'strom, a'gl chavagl vo bglier pi lom,
metta sé na coua d'kiz, par cha'l zèja tañt pi riz,
metta sé na coua d'sdratsch, a'gl chavagl vo a'gls rapazs.
36. Rosa, Rosa, vo par lèña,
onda Greata fo igl caffê;
scha l'è buñ, schi dò adamé,
scha l'è schigliat, schi téña té.
37. Six gedas six fo trentasix,
sésom vischnancha d'èja vês igl ghix
38. Stréja nègra, maglia pègra.
39. Treglia, treglia anféñ sén Preda,
anféñ èñta Tuors, anféñ sésom igl Chañt digl uors.
40. Tuñ-tañ, maglia pañ,
maglia chischîel sén éñ taglîel
41. Tuñ-tañ, sèñ da Ftañ, sèñ da Laviñ,
sélla goba digl taschiñ, hup!

42. Turali bazaña, l'ava nun è saña,
igl véñ nun è madigr
a'gl cromer so zufler igl chicl.
43. Üna gillina sün ün mür, chi picclaiva ün paun dür,
picudè, picudâ, üna gillina singulâ.
44. Ün dün depf,
buca la mana schnepf,
buca la mana isatana,
ün dün depf.
45. Zitaléña, zit' igl com (plom),
biala vét' as ò'gl gl'uton
cur ch'las mattañs pañ rurler
zò pa'gls êrs.
Zon Zanett. téñ' èñt éñ dègt
46. Zon, Zon, spiazza pon,
romp' igl chicl a fo chirom.

* * *

5. *Razchoñs.*

1. Ama dî a nu faller,
fò pir bèñ a nu lascher,
lascha zégr a chi zégr vol,
ama Dî d'éñ vègr buñ cor.
Igl tèmp passa a la mort véñ,
o beo, chi chi ò faz bèñ. Amen.
2. E soñ zogvnet, igl mes cor è net,
o Gesu, am muéssa a fer anandrèz. Amen.
3. E véñ èñt igl mes lezet
a chat catter angialets,
duos da cho a duos da pègs
a'gl Señaret èñta miéz,
chi cloma: N. N. dorma bèñ,
a parchigra mè a tot igls mês! Amen.

6. Inscriptioñs.

Chesa Ova cotschna, sur porta:

Que cha tü fest schi fo in nom da Dieu. 17 ..

Chesa Falett suot Plaz, sur porta:

Joachim J. Cloetta, Jacobe Cloetta.
 In nom da Dieu ais cumanzo
 Et quista chesa fabricho
 Il ses agüd quel ho güdö
 Cha quel biaig ais our glivro.

Anno 1758

sur l'üscht dal schler:

Psalms da David C. IV. 15
 Il vin allegra il cor dil crastiaun,
 il paun fortificha il cor dil crastiaun.

sur la porta dal talvo:

Prov. da Salamon Cap. 27. 23
 Ti desses canuscher inandret la
 fuorma da tia muaglia et ha-
 vair pisser per teis muval.

sper stüva sur:

Ils Psalms da David X L I I
 Allura vain il Segner sil di
 a trametter sia bunted e da
 not ven sia canzun ad esser
 cun me. Perche mia oraziun
 vegna fatta tiers il Segner
 da mia vita autur

Chesa Nicolay giosom vih, sur porta:

N. O. N.

17 J. J. C. 47

Chi chi ria d'mè, nun
 s'algorda d'sè, sch'el d'sè
 s'algordess, mè cun pos laschess.

Chesa Chaspar a Latsch:

1745

L'intrer et luscir voelgiast Dieu benedir, la ches'
el possessor cunsalva in onur. Traes ti amur fons
o Dieu impisser cha qui non vains da staer, in coel
l'ais noas pos, oi schi fons beos traes te spendros.

Chesa Gander vi Stog-l: sur stüva:

Rom. 8 v. 31

Che volais dimena dir tiers
que: Scha Dieu ais per nus, chi
vol esser cunter nus.

1735. 16 Mai

sur porta:

1735

Quaista chesa ais fabricheda cun agid digl Segner
Cun Dieu ho mio hom cumanzo giodom et infina
süsom et Jachen Florinet ais seis nom.

Dieu banadescha l'antrer et turner
e chi ch'in quaista chesa ho da ster.

suot il tet:

La moart volva aint in chesas müredas
al tet, sco in chamonas da povers. 1735 G. F.

* * *

7. *Chanzoñs populeras*

1. *Chanzoñ da Brauégn.*

Brauégn è bial ad abito
da bgliers buñs vschéñs a cuntadéñs.
Els cun igls ardèffals a pènch culo
fañ ur bgliers bials marañghiñs.

Scha la sted chi fo bial' ora
a la fréja véñ madigra,
fañ els vinarz cun pomachora
a vendan kél par roba spigra.

Pustét la sted véñ er kèl cuors,
 cha scazi tots culla brajeda
 vañ par las acclas èñt a Tuors,
 ma éña part vo er sén Preda.

Cò tot chi cun plaschègr lavogra,
 anféñ la sègra tard sen pè,
 'logra véñan këls da Preda zugra
 ansemel a bègver igl cafê.

Er a Tuors la sègra a's chatter
 è'gl anch la mod' adéña stô,
 igls omens sper la péña a fimer,
 pussond dla lavogr digl zé passo.

Vers gl'uton zin els: stè bëñ
 vogs cheras acclas, bun ans vègr!
 A's chatter gnarons igl òn chi véñ,
 kè è igl nos pi grond plaschègr.

2. *Ev a té.*

Ev a té, ev a té
 véñans bëñ paréña
 té sumèglias igl scuvluñ
 ad ev igl ischîel d'péña.

Ev a té, ev a té
 lèñs parzégr la roba,
 éñ chalzer ad éñ chatschòg-l
 ad éña miaza chotscha.

Annot. Ils No. 2, 3, 4 e 5 ho noto sü per me mieu vegl magister, landamma Zon Nicolay b. l'an 1932.

3. *O Dî, dulogr!*

O Dî, dulogr, o Dî, dulogr, furtèña!
 Da trèsgs maroggas nun èj' ossa mianch' éña!

La prem' è morta, la saguénd' è marideda
 a la terza igl mes améj l'ò pglieda.

Però la prema avègva la taséja,
 cha faz am vèss' igl adéña bi fadéja.

A la saguénda ò éña gliangi' agizza,
chi am furègva bi scu schi féss na frézza.

A pir la terza — dologr! melancunéja!
parche l'è noscha a trigda scu na stréja!

Parkè m'allegri dla mè schi grond furtéña,
cha da très marogsas nun èj' ossa mianch' éña.

4. Igl sar cuéj modern da Latsch.

Igl sar cuéj modern da Latsch, adê,
Igl prem zé d'on ò faz éñ spass, adê,
an schlitta a Brauegn rivo
el éñ bochet ò sot traplo, adê.

Sar Zachen digl Zanet Chaspar, adê,
kèl vègv' igl ses parlet sot bratsch, adê,
par pglier la chèarn ad ambrier
a der lis oters da sazer, adê.

Igl sar Linard Canzler Chaspar, adê,
kèl è bëñ sto er én grond nar, adê,
'l ò lascho mner tres igl ses bap
la sê schlittunz' anféñ sén plaz, adê.

Sar Teodosius Pol Giandiñ, adê,
kèl è bëñ sto éñ grond schaschéñ, adê,
'na greva chèargia vègv' el chargio,
ch'el ènt ad ènt ò cupicho, adê.

Las feglias digl revarenda Lanz, adê,
currégyan zieva cun catter pañs, adê
a vé la cuort digl Not Ambiel
er cun éñ vaker toc chischiel, adê.

5. Che'ns ais a nogs fat.

Che'ns ais a nogs fat éñ unêst preschèñt,
 Dî lascha giudègr bglier ons a cun bëñ,
 cun bëñ a sandet a bglier mèñs apucho
 kist nogv umfañtet, Dî seja ludo,
 ludo ad añgrazcho la sê soncha bunted
 dad oss' an véja a sèñper mê, amen!

Annot. Quaista chanzun gniva chanteda pü bod e fin intuorn
 ils 1890 dals mats la saira dal «Vegl Adam» cun ir culla staila.

6. Las narras digl Gion Gieri

Las narras digl Gion Gieri,
 chi vègvan schi bials mañs
 a pizz séllas chamigschas
 scu couas da chavagls.

A vèñzacatter pettas
 avègv' ni ellas faz,
 a vèñz chi vègvan mangio
 a catter vègv'ni spargno.

A la sonda d'segra
 la stégva vègv' ni scuo,
 ma tot l'antiera sègra
 bech éñ marogs nun è sto.

* * *

Igl «Plañ Purcher» Duos puiséjas originelas.

*1. Ur digl archiv dl' alp Plañ purcher.
 (pa'gl kéñt d'alp 1916)*

I er' éñ temp, ch'igls noss babuñs
 fadschègvan tots igls pogrs,
 a cullas zappas a'gls zappuñs
 culègvan la sijogrs.

Da kè cha êrs a pros randègvan
 els tots unêstamèñz vivègvan.

La sted la bîeschza zègv' ad alp,
 igls pogrs a fer cun fèñ.
 Bi minchatañt éñ zé igls chos d'alp
 laschègvan ster igl fèñ
 a stègvan égr, schabèñ anvégdas,
 sen alp la sègra ad amzégras.

A tot tramett' éñ deputo,
 pa'gl plé mattañs a mats —
 scha kè nu pera bi fado! —
 ad amzirer igl laz.
 A cur schineda l'amzironda
 véñ' igl sen alp pir fêsta gronda.

Usché la sted è bod a féñ,
 las alps magliedas zo;
 'na sègra véñ igl faz cuméñ:
 damañ véñ' igl s-chargio.
 Ad oss, ch'éñ era u ch'éñ erpcha,
 damañ igl prem s'vo'gl pala scherpcha.

Che schler d'chischîel, ti dianzer èñt!
 Che muñts d'tschigroñ a pènch!
 Che gust fer igl cumpartimèñt!
 Tots fañ antorn éñ rénch.
 Cur mincha chèargia è chargieda,
 vers chesa s'drézza la brajeda.

Da Fréglas, Schégval, Tésch, Plazbî,
 Darlux, Muétt' a Mulix.
 Par la gianégra — a ti ti!
 añguét nun era pix.
 Ad a këls chi vègvan la pugnîera
 as zègv' ancuñter cun bandîera.

La sègr' alogra — par se stess! —
 cò gnégv' igl faz igl kéñt,
 prizis cañt cha minch' éñ tuchess
 da der u da trer èñt.

Pir zieva gnégva la marendà,
chi era ampla a stupenda.

Uschè è'gl sto da vêgl an nò,
«kè añ adégna faz»;
ma këls chi gnégvan zieva zo,
aviond els angiñ laz,
këls stègvan ster a bocha sézza,
parche nu vègvan otra lèzza.

Ad añ stigio, ad añ stigio,
co chi pudessan fer;
alla davos' a'gls ò zido
Cusé igl Plañ Purcher,
a minch' uton els fañ s-chargieda,
igl ses kéñt d'alp a marandeda.

A sèñza vachas, sèñza laz
igl kéñt véñ anandrèz;
minch' éñ chi paja igl ses faz,
daplé mianch' éñ — ma glièz!
Ma kè ch'els kéñtan è istorgias,
da kellas cha las mègsas s'stordschan.

Par oz er ev féss anvido
a zèss er cun plaschègr,
ev féss anch' oz brav arsanto,
ma — lègr nun è pudègr!
Pi bod, schei, vèssi faz d'las bialas,
scha vèss stî metter sé charpialas.

Uschè am via cuntanter
cun der igl mes salégd;
par fer igl kéñt pulit a cler
nu druègs angiñ azégd,
ad ancha mèñz mang-la la bocha,
sch'la vol gnégr mègstra li manocha.

Mangè tschigroñ, sch'l'ò er èñt migrs,
 a pènch chi è rantsch sgrischugs,
 cha cun ardèffels bëñ madigrs
 manger è delizchugs,
 a fadschè bial' alogr la sègra,
 zuè magari a chapitschègra.

Ma tgnè l'isañza dils noss baps,
 ch'igl muénd vol niveller
 cu'gl magic pled: Bi raps, bi raps!
 igl rest nu vela bglier!
 La véta culla se fadéja
 drou' igl sugliel d'la puiséja!

Z. Z. C.

2. *La chanzoñ digl Plañ Purcher.*

Oz vañs ad alp culla muaglia,
 parche'gl toch fèñ è cupicho;
 a chi chi è ampo da vaglia,
 kèl oz ad ogra è sdasso,
 ma sur tot or po s'allegrer
 chi vo ad alp sé'gl Plañ Purcher.

Vé pala sted vañs ad amzégras,
 la pi grond fêsta da tot on;
 igl laz amzegrans cun stadègras,
 ad oz angiñ nu vo cu'gl don,
 cha laz angiñ nun ò schi bglier
 scu nogs sél' alp digl Plañ Purcher.

Gl' uton pañs égr pala giudéja,
 pènch a chischiel ad er tschigroñ.
 Igls pitschens véñan sé par véja
 cula bandîera sé'gl bastoñ.
 Ma igl pi bî véñ par schiner:
 igl nos kéñt d'alp digl Plañ Purcher!

Z. Z. C.